

Rapport 16:2025

Piloter for inkluderende praksis – 3 år etter

Inger C. Nordhagen
Sigrud Haukanes

© ideas2evidence 2025

ideas2evidence

Villaveien 5

5007 Bergen

Telefon: 91817197

post@ideas2evidence.com

Bergen, september 2025

ISBN: 978-82-8441-076-0

Innhold

Kapittel 1: Bakgrunn, problemstillinger og metode	6
Bakgrunn	6
Problemstillinger	6
Metode, datakilder og gjennomføring	7
Leseveiledning	7
Kapittel 2: Lillehammer	8
2.1.Pilotprosjektet – videreutvikling av lavterskelteam	8
2.2 Status 3 år etter endt pilotperiode	9
2.3 Resultater av innsatsen	11
2.4 Dagens utfordringer	12
Kapittel 3: Rælingen	14
3.1 Pilotprosjektet: Inkluderende miljø i tre ressursbarnehager.....	14
3.2 Status 3 år etter endt pilotperiode	15
3.3 Resultater av innsatsen	17
3.4 Dagens utfordringer	17
Kapittel 4: Vanylven	19
4.1 Pilotprosjektet: Familie – og læringscenter.....	19
4.2 Status 3 år etter endt pilotperiode	20
4.3 Resultater av innsatsen	20
4.4 Dagens utfordringer	21
Kapittel 5: Steinkjer	22
5.1 Pilotprosjektet: PP-rådgiver tett på.....	22
5.2 Status 3 år etter endt pilotperiode	23
5.3 Resultater av innsatsen	24
5.4 Dagens utfordringer	24
Kapittel 6: Dovre/Sel	26
6.1 Pilotprosjektet: Tidlig innsats og PPT tett på.....	26
6.2 Status 3 år etter endt pilotperiode	27

6.3 Resultater av innsatsen	29
6.4 Dagens utfordringer	29
Kapittel 7: Noen avsluttende observasjoner	30
7.1 Status 3 år etter	30
7.2 Gode resultater av innsatsene	30
7.3 Men økonomi er en utfordring	31
7.4 Fremdeles behov for arbeid med felles retning og praksis	32
Litteratur	33

Kapittel 1: Bakgrunn, problemstillinger og metode

Bakgrunn

Det er fem år siden Stortingsmelding 6 (2019-20) ble lansert, som satte søkelys på tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO. Et av tiltakene som ble lansert i meldingen var å prøve ut ulike måter å jobbe mer inkluderende på, i form av piloter for inkluderende praksis. Hensikten med pilotene var å øke kunnskapen om hva som skal til for å endre praksis for å kunne gi et mer inkluderende tilbud til alle barn og elever. Pilottilskuddet skulle gis til kommuner som ønsket å prøve ut tiltak som kan føre til mer inkludering og bedre tilpassing av tilbudet i barnehage, skole eller SFO, enten gjennom det ordinære tilbudet eller i form av spesialpedagogiske tiltak. Fem kommuner fikk tildelt pilotstøtte fra Utdanningsdirektoratet.

Ideas2evidence gjennomførte følgeforskning på utprøvingen i de fem kommunene mellom våren 2020 og høsten 2022, og oppdraget resulterte i en sluttrapport som beskrev de ulike pilotene, og som oppsummerte erfaringer og hvilke endringer de ulike pilotene hadde ført til.

Utdanningsdirektoratet har i tildelingsbrev fra Kunnskapsdepartementet for 2025 fått i oppdrag å innhente kunnskap, status og tiltak for å sikre bedre innsats, tilpasset opplæring og individuell tilrettelegging¹. Oppdraget er begrunnet med at det er fem år siden Meld. St. 6 (2019-2020) Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO ble behandlet i Stortinget, og at det behov for «oppdatert kunnskap om hvilke utfordringer vi nå ser, og hvilke tiltak som kan være aktuelle for å bidra til å bedre sikre tidlig innsats, inkludering og et godt tilpasset pedagogisk tilbud for barn og elever» (Kunnskapsdepartementet, 2024, s. 39).

For å besvare oppdraget har Utdanningsdirektoratet satt i gang flere tiltak. Ett av tiltakene er at de ønsker en statusoppdatering om de fem pilotprosjektene som mottok tilskudd i perioden 2020 -2022.

Problemstillinger

Utdanningsdirektoratet ønsker en statusoppdatering om hvordan det går med det inkluderende arbeidet i de fem kommunene som mottok tilskudd fra direktoratet for å teste ut ulike slike praksiser i perioden 2020 – 2022.

Udir ønsker å få undersøkt om innsatsene som ble prøvd ut i pilotperioden er blitt videreført etter 2022. Spørsmål de ønsker belyst er følgende:

- Er de ulike tiltakene som ble prøvd ut i prosjektperioden blitt videreført?
- Er tiltakene blitt videreutviklet? I tilfelle, på hvilke måter?

¹ Oppdrag nr. 2025 – 01 (Kunnskapsdepartementet, 23.12.2024).

<https://www.regjeringen.no/contentassets/35e08b38d60a46b9b1ef32ee999b853b/tildelingsbrev-utdanningsdirektoratet-2025.pdf>

- Hvis tiltakene har blitt avvirket, hva er årsakene til det?
- Har videreføring/videreutvikling av tiltakene ført til ønsket endring/målsetning?
 - Er det skjedd noen endringer i hvordan PP-tjenesten er organisert eller fungerer i de fem kommunene? Er det noen av endringene fra pilotperioden som er satt i system?
 - Hvilken betydning har eventuelle endringer hatt for målgruppen, dvs. barn og unge?

Metode, datakilder og gjennomføring

Beskrivelsene og funnene i denne rapporten er basert på intervjuer med dem som var prosjektledere for pilotprosjektene i de fem kommunene. I en av kommunene er ikke tidligere prosjektleder lenger ansatt i kommunen, og i dette tilfellet er hans tidligere leder i PPT intervjuet. Tre av fem intervjuer er gjennomført som gruppeintervjuer med andre relevante aktører som også var involvert i pilotprosjektet og/eller som er involvert i videreføring eller videreutvikling av tiltaket. I noen tilfeller er disse andre intervjudeltakerne ledelse, i andre medarbeidere.

Vi har også innhentet informasjon og dokumentasjon fra kommunene, i den grad det foreligger.

Leseveiledning

I rapporten har hver kommune fått hvert sitt kapittel. I hvert kapittel oppsummerer vi kort hva kommunens pilot dreide seg om, hva som er status i dag, hvilke resultater de har sett av innsatsen, og hvilke utfordringer de ser i arbeidet med inkludering og tidlig innsats i dag. I kapittel 7 peker vi på noen overordnede observasjoner på tvers av kommunene.

Kapittel 2: Lillehammer

2.1. Pilotprosjektet – videreutvikling av lavterskelteam

Hva var innsatsen?

I Lillehammer var innsatsen knyttet til videreutvikling av lavterskelteam. Lavterskelteamene er tverrfaglige team som består av PP-rådgiver, helsesykepleier og sosiallærer. På ungdomsskolene er også Ungdomsbasen og SLT-koordinator med.² Hensikten med teamene er at disse skal fungere som et lavterskeltilbud når det oppstår en vanskelig situasjon rundt elever eller klassemiljøer, slik at en raskt kan få drøftet saken tverrfaglig. Lavterskelteamene møtes ukentlig og drøfter både enkeltsaker og gir veiledning på systemnivå.

Det varierte mellom skolene hvor godt lavterskelteamene fungerte, og hvorvidt lærerne benyttet dem for å få støtte og hjelp i enkeltsaker. Det var behov for å drive felles kompetanseutvikling og få en felles forståelse av mandatet. Kommunen ønsket at lavterskelteamene skulle være en viktig arena for det forebyggende arbeidet og ønsket å videreutvikle arbeidet deres gjennom deltakelse i pilotprosjektet.

Hva var målet for innsatsen?

Overordnet var målet at Lillehammer kommune skulle ha en inkluderende praksis som gjør at barn og elever opplever mestring sammen med andre. Dette målet skulle blant annet oppnås ved å arbeide mer forebyggende, og ved å flytte fokuset fra individer til det kollektive fellesskapet.

De etablerte lavterskelteamene skulle være drivkraften i det forebyggende arbeidet ved den enkelte skole, gjennom kompetanseheving og veiledning av lærerne. Et konkret mål man ønsket å oppnå i løpet av pilotperioden var å synliggjøre tilbudet, for at lærerne skulle bruke lavterskelteamene mer aktivt. Et annet konkret mål for pilotperioden var å styrke det tverrfaglige samarbeidet mellom de ulike profesjonene, blant annet ved å få en bedre forståelse av hverandres kompetanser.

Arbeidsmetoder

Pilotarbeidet besto av kompetanseheving og bevisstgjøring innad i lavterskelteamene gjennom to samlinger. Tema for samlingene var hvordan man kan tilrettelegge for inkludering og å utvikle økt bevissthet knyttet til egne verdier og holdninger knyttet til inkludering. I samlingene jobbet de også med å få bedre kjennskap til hverandres kompetanser for å kunne samarbeide bedre.

² Lavterskelteamene ble etablert i forbindelse med prosjektet «Et lag rundt eleven» (OsloMet), i 2017-18.

Organisering

Skolekontoret, ved assisterende skolesjef, har hatt koordinatrollen og ledet arbeidet i tett samarbeid med leder for grunnskoleteamet i PP-tjenesten. Både skole og PP-tjeneste er organisert under sektor for Oppvekst, utdanning og kultur i kommunen.

2.2 Status 3 år etter endt pilotperiode

Lillehammer kommune har fortsatt arbeidet i lavterskelteamene. I tillegg har de bygget videre på dette arbeidet og utviklet en mer helhetlig modell for det forebyggende arbeid og tidlig innsats i kommunen.

Fortsatt arbeidet i lavterskelteamene

Siden 2022 har Lillehammer fortsatt modellen med lavterskelteam på alle grunnskoler i kommunen. Målet for teamene er fortsatt det samme: å jobbe forebyggende og tverrfaglig, og bidra til at PPT kommer tidligere inn og jobber mer forebyggende på både individ- og systemnivå.

Det er fremdeles sosiallærer, skolen sin faste kontaktperson fra PPT og skolens helsesykepleier som sitter i teamene. På ungdomstrinnet er det også kommet inn en representant fra Trygg oppvekst, som er en ny avdeling som ble etablert i kommunen i 2022.³ Teamene har faste ukentlige møtetider.

Kommunene har også utviklet et tydelig mandat for arbeidet i lavterskelteamene.

Lavterskelteamenes mandat er:

- Bidra til at elever med vansker får hjelp så tidlig som mulig
- Bidra inn og støtte i arbeidet med forebyggende klasse-/skolemiljø
- Være tett på elevene i et samarbeid med lærerne og ledelsen ved skolen
- Avklare hva som til enhver tid må prioriteres, og hvem som gjør hva.
- Ressursene som helsesykepleierne, sosiallærerne, PPT og utekontakt fra Trygg Oppvekst representerer, skal ses i sammenheng (synergi)
- Utvikle et repertoar av tiltak på tvers av tjenestene, gjennom praktisk arbeid

Informantene fra kommunal skoleledelse og PPT forteller at de har fortsatt å jobbe med å knytte tjenestene mer sammen, blant annet ved at PPT er med i kommunens Dekomp-fellessamlinger.

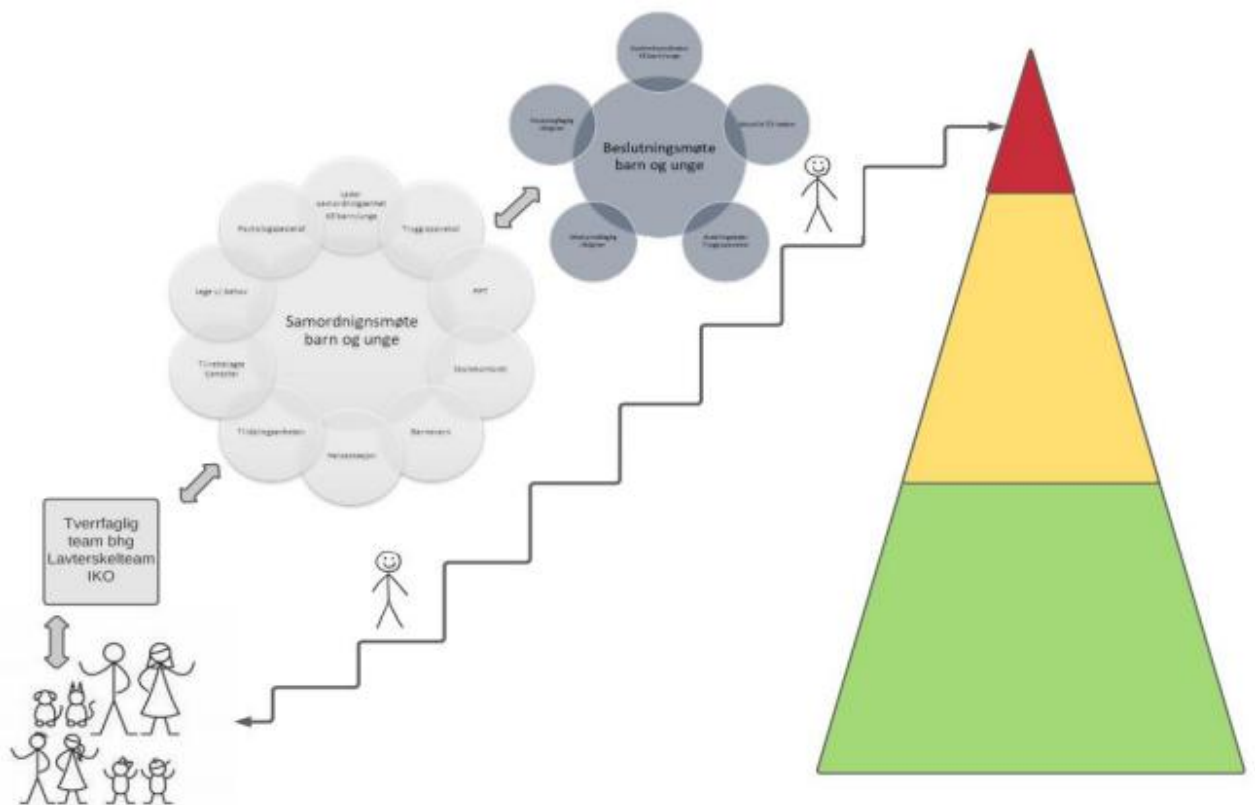
I lavterskelteamene jobbes det nå med ny metodikk i tillegg til de tilnærmingene de tidligere har benyttet: support-grupper med LØFT-metodikk. Supportgrupper er et tiltak med systemisk og løsningsfokusert tilnærming (LØFT). Hensikten med tiltaket er å redusere mobbing og bedre psykososialt miljø hos skolebarn.⁴ Supportgrupper har en stegvis metodikk hvor medelever støtter og styrker den eleven som er utsatt. Informantene i kommunen forteller at Support-gruppene har gitt lavterskelteamene et konkret felles verktøy de kan benytte i samhandlingen rundt inkludering og læringsmiljø.

³ <https://lillehammer.kommune.no/barnehage-og-skole/trygg-oppvekst/>

⁴ <https://vfb.no/hva-vi-gjor/psykisk-helse-og-livsmestring-i-skolen/supportgrupper-i-skolen/>

Videreutvikling av modell for forebygging og tidlig innsats

Basert på erfaringer med arbeidet i lavterskelteamene i pilotperioden ble det i 2022 opprettet en mer helhetlig modell i kommunen for å følge opp saker på individ – og systemnivå som ble for store eller komplekse for lavterskelteamene å løse på egenhånd. Modellen innebærer en møtestruktur med *samordningsmøte* og *beslutningsmøte* som skal sikre samordning av tjenestene til barn og unge. Dette kaller de samordningsmodell for barn og unge. Modellen er illustrert med følgende figur:

Kilde: Lillehammer kommune – samordningsmodell barn og unge

I modellen inngår *lavterskelteamene* i det grønne området. Trappen i figuren skal illustrere at saker kan meldes fra disse teamene (eller fra det enkelte tjenesteområdet) til *samordningsmøtet for barn og unge*. I saker med behov for beslutninger på ledernivå skal samordningsmøtet oversende faglige vurderinger og anbefalinger til *beslutningsmøtet for barn og unge*.

Samordningsmøtet

Saker kan meldes til samordningsmøtet fra lavterskelteamene i skolen eller fra det enkelte tjenesteområdet. Følgende tjenester deltar i samordningsmøtet:

- Leder fagenhet oppvekst
- Avdelingsleder Trygg oppvekst
- Psykologspesialist (Trygg oppvekst)
- PPT
- Skolekontoret

Samordningsmøtet gjennomføres ukentlig og skal bistå med faglige innspill og eventuelle tiltak i saker, samt bidra til å avklare ansvar og oppgaver. Oppfølgingen etter drøfting i møtet kan være anbefalinger om samordning av tjenester som er involvert i saken, ytterligere tiltak fra tjenestene som er involvert eller at det er behov for å involvere andre tjenester. I saker der det er behov for ytterligere ressurser, der det er en uløst konflikt e.l. blir saken sendt videre til beslutningsmøtet.

Beslutningsmøtet

Ifølge retningslinjene for dette forumet skal beslutningsmøtet sikre konklusjon og nødvendige beslutninger i saker som meldes fra samordningsmøtet. Her tas beslutninger i saker med store tiltak og spørsmål rundt økonomiske prioriteringer. Møtet holdes hver fjortende dag ved behov. I møtet deltar:

- Leder fagenhet oppvekst
- Avdelingsleder Trygg oppvekst
- Psykologspesialist (Trygg oppvekst)
- TO-ledere for de involverte tjenestene
- Kommuneoverlegen

Ifølge retningslinjene har møtedeltakerne ansvar for «å sikre helhetlige, faglig forsvarlige tjenester til gravide, barn, unge og deres familier, på tvers av tjenesteområder og sektorer».

2.3 Resultater av innsatsen

I 2023 ble det gjennomført en forvaltningsrevisjon av det forebyggende arbeidet knyttet til helse og rus som er rettet mot ungdom i Lillehammer kommune.⁵ Oppdraget ble gjennomført av Innlandet revisjon IKS, på oppdrag fra kontrollutvalget i Lillehammer kommune. Funnene i rapporten er basert på dokumentstudier, på 16 intervjuer med ansatte i forebyggende tjenester i kommunen, samt intervju med fire ungdommer. Rapporten er avgrenset til målgruppen ungdom 13-19 år, men inkluderer flere relevante vurderinger av både lavterskelteamene og den nye modellen for tidlig innsats og forebygging som vi vil vise til i denne delen.

Lavterskelteamene: viktige for tidlig innsats og tverrfaglige drøftinger

Våre informanter fra kommunens skoleledelse og PPT forteller at pilotprosjektet har bidratt til at de som deltar i lavterskelteamene kjenner hverandre godt, og til trygghet i gruppene. Teammedlemmene forstår hverandres mandat bedre, og samarbeider godt på tvers av sine mandat. De fortalte at det forekom noen profesjonskamper i teamene tidligere, som «er helt borte nå».

Forvaltningsrevisjonsprosjektet intervjuet flere som deltok i lavterskelteam, og alle disse ga uttrykk for at de anser teamene som en veldig god og viktig samarbeidsarena (Innlandet revisjon IKS, 2023, s. 6). Rådgiver ved skolekontoret fortalte også at teamene jevnt over fungerer godt. Revisjonsrapporten fremhever også lavterskelteamene som spesielt viktige for tverrfaglig drøfting og å finne løsninger på et tidlig tidspunkt.

Samtidig trekker både våre informanter, samt en rådgiver intervjuet i forvaltningsrevisjonsprosjektet frem at selv om det er et mål at teamene skal jobbe mer forebyggende og kollektivt, blir det ofte fokus

⁵ <https://irev.no/forvaltningsrevisjon-om-psykisk-helse-og-rus-forebyggende-arbeid-rettet-mot-ungdom>

på enkeltsaker. Våre informanter er opptatt av at målet er å jobbe enda mer forebyggende enn teamene gjør i dag.

Ny møtestruktur nyttig for tverrfaglige beslutninger

Forvaltningsrevisjonsprosjektet intervjuet også informanter som satt i samordningsmøtet. De fleste av disse anser samordningsmøtet som et viktig og nyttig møte for å drøfte saker på tvers av fag og sektor. De fortalte også at sakene som kommer inn ofte er komplekse og sammensatte, og at det er bra at det er en struktur for å få gjort avklaringer mellom oppvekstsektoren og helse og velferd.

Men også her peker både våre informanter og en informant fra forvaltningsrevisjonen på at ofte er enkeltsaker som drøftes, og at de gjerne skulle sett at det var flere saker på systemnivå.

Våre informanter påpeker også at om samordningsmøtet skal være noe mer enn en drøftingsarena er det viktig at de som deltar i samordningsmøtet har fått myndighet av sine ledere til å ta beslutninger på sin etats vegne. Ellers vil forumet lett bli lite effektivt, og alle beslutninger må sendes oppover til beslutningsmøtet.

Positiv utvikling for barn og unge i kommunen

Våre informanter forteller at de opplever at lavterskelteamene har en viktig funksjon i inkluderingsarbeidet i grunnskolene. De bidrar til at utfordringer blir løst så raskt som mulig på lavest mulig nivå. De viser også til at funn fra elevundersøkelsen og Ungdata viser en positiv utvikling over tid på en rekke indikatorer knyttet til trivsel, mobbing og psykososialt miljø.

I forkant av pilotperioden hadde Lillehammer allerede jobbet med økt inkludering i oppvekstsektoren i flere år, og iverksatte en rekke ulike tiltak med dette som mål. Kommunen lyktes i årene før pilotperioden med å få ned antallet vedtak om spesialpedagogisk hjelp i barnehagene og spesialundervisning i skolene.

Våre informanter forteller at de fremdeles har en lav andel barn med spesialundervisning i skolen, og at de bruker lite tid på å skrive sakkyndigvurderinger. Samtidig ser de en økning i antall utredninger. De er opptatt av å følge med på denne utviklingen, og påpeker at dersom det blir for mye arbeid knyttet til utredning vil det gi mindre tid til det inkluderende og forebyggende arbeidet.

Kommunen opplever at andelen unge med behov for særskilt tilrettelegging og atferdsutfordringer øker kraftig. Derfor opplever de at selv om de har gode systemer og strukturer på plass og jobber aktivt med inkludering og forebygging, går ikke andelen unge med behov for særskilt tilrettelegging og atferdsutfordringer ned.

2.4 Dagens utfordringer

Våre informanter peker på flere utfordringer knyttet til inkludering og tidlig innsats. De er knyttet til økonomi og til økningen i andelen unge med utfordringer.

Våre informanter forteller at i likhet med det som skjer i mange andre kommuner, flyttes ressurser i kommunen mot eldreomsorg. Samtidig har kommunen mange tilflyttere, og opplever ikke nedgang i antall barn og unge. Økningen i andelen barn og unge med utfordringer gjør også at det er behov for mer ressurser til å ivareta disse.

Når andelen unge med ulike diagnoser og utfordringer øker, blir flere ressurser knyttet opp mot enkeltelever, noe som kan gå utover det mer forebyggende arbeidet. Når det er mange enkeltsaker kan det være utfordrende å sikre ressurser til å samtidig jobbe på et kollektivt nivå, med klassemiljø, skolemiljø osv.

I revisjonsrapporten fra Innlandet IKS trekkes det frem at dette er en viktig problemstilling i lavterskelteamene: «Utfordringen er at det ikke er nok ressurser til å jobbe både forebyggende og med enkeltsaker» (Innlandet revisjon IKS, 2023, s. 39).

Kapittel 3: Rælingen

3.1 Pilotprosjektet: Inkluderende miljø i tre ressursbarnehager

Hva var innsatsen?

Pilotprosjektet handlet om å prøve ut inkluderende praksis i tre ressursbarnehager⁶. Ressursbarnehagene gir tilbud til barn med behov for ekstra støtte, men også til barn uten slike behov. Tiltaket som ble testet ut var at tre PP-rådgiver jevnlig var ute i hver sin ressursbarnehage for å jobbe forebyggende. Sammen med spesialpedagogene og de andre pedagogene som er ansatt i barnehagene har PP-rådgiverne jobbet med kompetanseutvikling, holdningsarbeid og refleksjon over praksis i barnehagen. De har også arbeidet tverrfaglig med bl.a. fysio- og ergoterapitjenestene og helsestasjon for å etablere en felles forståelse av inkludering på tvers av tjenestene.

Hva var målet for innsatsen?

Opprinnelig var prosjektets mål å teste ut hvordan barnehager kan gi spesialpedagogiske tiltak innenfor barnehagegruppen. Underveis i prosjektet ble imidlertid målet dreid mot å jobbe for et inkluderende barnehagemiljø for alle barna, ikke bare for dem med behov for spesialpedagogisk hjelp. Målet har vært at barna skal oppleve fellesskap, medvirkning og et inkluderende miljø, og at barn med behov for støtte og hjelp skal få dette tidligere.

Arbeidsmetoder

Gjennom kompetanseutvikling og holdningsarbeid blant de ansatte i barnehagen jobbet prosjektet med å diskutere og prøve ut ulike praksiser. Barnehagene brukte mye tid på å utvikle en felles forståelse av inkludering, og brukte blant annet «lærende møter» mellom dem som er i laget rundt barnet for å utvikle felles forståelse og praksis. I arbeidet med kompetanseheving og praksisutvikling har de lagt vekt på observasjon, språkutvikling, barns medvirkning, foreldresamarbeid og det å være sensitive voksenpersoner rundt barna. Unikt for Rælingen var også at de la vekt på å observere hvordan barn inkluderer og bruke dem som modeller for eget inkluderingsarbeid, samt forsterke barnas inkluderende handlinger ved å kommentere dem overfor barnegruppen.

Et sentralt prinsipp har vært å gi barna som trenger det hjelp i barnegruppen, og ikke ta dem ut av gruppa mer enn det som er høyst nødvendig.

Organisering

Arbeidet ble ledet av en PP-rådgiver (pilotkoordinator) fra den kommunale PP-tjenesten i Rælingen. Hun har sammen med styrerne i de tre ressursbarnehagene og rådgiver for barnehage i kommunen utgjort prosjektgruppen. Piloten har også hatt en styringsgruppe bestående av kommunalsjef for barnehager og skoler, kommunalsjef for helse, omsorg og velferd, enhetsleder for familie og helse,

⁶ Ressursbarnehagene ble opprettet i 2018 og gir tilbud til barn både med og uten behov for ekstra støtte og tilrettelegging. De er styrket med spesialpedagoger og ekstra fagarbeidere i tillegg til grunnbemanningen.

samt rådgiver for barnehage fra kommunedirektørens enhet. Leder i PPT ble med i styringsgruppa mot slutten av piloten for å sikre lederforankring også i PPT.

3.2 Status 3 år etter endt pilotperiode

«Vi har egentlig bare fortsatt det vi startet opp den gangen».

Tidligere prosjektleder

Rælingen har fortsatt det inkluderende arbeidet i de tre ressursbarnehagene, og spredt arbeidet til alle barnehagene i kommunen etter pilotperioden var over. De har også jobbet med å spre tilnærmingen til skolesektoren, men opplever at de ikke har kommet like langt i den sektoren.

Fra ressursbarnehagene til alle barnehagene i kommunen

«Har fortsatt det vi starta med, og fortsatt å følge den retningen. Vi har blitt mye tryggere på at det er riktig retning.»

I pilotperioden var utprøvingen av inkluderende praksiser avgrenset til de tre ressursbarnehagene i kommunen. Etter pilotperioden ble avsluttet har også de resterende barnehagene i kommunen blitt inkludert i arbeidet med å utvikle mer inkluderende praksiser.

Arbeidet med kompetanseutvikling og bevisstgjøring rundt inkluderende praksiser er organisert på to måter. Dels gjennom at den enkelte barnehage har en fast kontaktperson i PPT som de har jevnlig dialog med og som de samarbeider direkte med om konkrete problemstillinger. Dels gjennom to halvdagssamlinger per semester der barnehageledere, barnehagemyndighet og PPT møtes for faglig input, foredrag og gruppearbeid. Mellom samlingene er det mellomarbeid de skal jobbe med til neste samling.

Det er fire PP-rådgivere i Rælingen som server 16-17 barnehager. Selv om hver barnehage har en fast kontaktperson, er PPT opptatt av at barnehagene skal få den spesialkompetansen de trenger. Derfor kan det være en annen i barnehageteamet til PPT enn kontaktperson som settes på en konkret sak.

I pilotperioden hadde PP-rådgiverne faste dager de var ute i barnehagene. Nå er det litt mer variasjon, etter behovet. De har erfart at det noen ganger er hensiktsmessig å jobbe mer konsentrert i en periode i den enkelte barnehage. De er opptatt av at det skal være en grunn og et formål med at de er til stede i barnehagen, og at de ikke skal bli brukt til andre formål.

Selv om de opplever at barnehagene stort sett jobber godt med inkludering og har kommet langt i dette arbeidet, ser de også variasjoner mellom barnehagene. Det henger sammen med kapasitet i barnehagen og forankringen av satsingen hos den enkelte barnehagestyrer. Det må settes av tid til arbeidet, og da må lederen bestemme at dette skal prioriteres, og de ansatte må ha tid til å jobbe med holdnings – og praksisendringer.

God forankring i kommunal ledelse

Vår informant opplever at de har god forankring i kommunal ledelse, og at det er en viktig grunn til at de har kommet så langt som de har i barnehagene.

«Det har blitt mer inkludering, og det er i styringsdokumentene. Vi får beskjed fra kommunen om å fortsette å gjøre det vi har gjort. Det er større vilje og

forståelse for å jobbe på den måten vi begynte med da. Det er god forankring i ledelsen.

Hun opplever at det har vært viktig å ha med barnehagemyndigheten for å forankre arbeidet inn mot politikerne i kommunen, i kommuneplan osv. I pilotperioden var prosjektet godt forankret i kommunal ledelse, med blant annet to kommunalsjefer i styringsgruppen. Dette har nok vært en hensiktsmessig satsing for å sørge for god forankring og videreføring av arbeidet.

Innad i PPT-barnehage

Vår informant forteller at de har fortsatt utviklingsarbeidet også innad i PP-teamet som jobber med barnehage. De prøver jevnlig ut nye tilnærminger med barnehagene. PP-teamet som jobber med barnehage samarbeider tett, og har selv bedt om å få sitte i kontorlandskap, noe som har ført til at de tar ting underveis, og trenger færre formelle møter.

De har hatt et utviklingsarbeid med å forbedre egne sakkyndigvurderinger. Tilnærmingen har vært at de har tatt for seg et utvalg sakkyndigvurderinger, og gått gjennom disse sammen med noen barnehager for å finne ut hva som er nyttig for barnehagene og hva som ikke er nyttig. De har undersøkt hva barnehagene bruker, og hva de ikke trenger. De har hatt tilsvarende prosess med barnehagemyndigheten i kommunen der de har gått gjennom et utvalg vurderinger for å lage mer treffsikre vurderinger; hva trenger barnehagemyndigheten for å fatte vedtak? De har vært opptatt av å undersøke hvordan de kan skrive bedre om barnets beste og få frem barnets stemme mer.

Samtidig har PP-teamet barnehage opplevd utfordringer med kapasitet til tider grunnet sykemeldinger eller når noen har sluttet. I slike perioder har ikke teamet hatt noe særlig kapasitet til å besøke barnehagene.

Gjenstår en del arbeid på skolene

Siden pilotarbeidet ble avsluttet har det også vært et mål å spre tilnærmingen til inkluderende praksis og tidlig innsats som ble testet ut i prosjektet til skolene i kommunen. Vår informant opplever at det har vært mer krevende å få til dette arbeidet i skolene, og at ikke har skjedd så mye bevegelse i måten å tenke og arbeide på som de hadde ønsket.

Det handler dels om skoleteamet i PPT har lange ventelister på utredninger, noe som gir dem mindre kapasitet til arbeidet med tidlig innsats og forebygging. Vår informant opplever at det også handler om at de kanskje ikke har fått til denne samme forankringen og forventningsavklaringen i skolene, en prosess som de brukte mye tid på i barnehagene. Vi lurer i tillegg på om dette kan ha å gjøre med at PPT framstår som todelt i kommunen, og at den arbeidsmåten som PPT barnehage jobber etter ikke er blitt like integrert i skoleteamet.

Barnehageteamet i PPT opplever at overgangene fra barnehage til skole ikke har fungert slik de skulle ønske. Barna har kommet fra barnehager med inkluderende fellesskap, og så kommer de over i skoler der man ikke jobber på samme måte med inkludering. Vår informant forteller at dette er sårt og vondt for både barna og foreldrene, som har opplevd at det har gått så bra i barnehagen: «Hvorfor blir barnet mitt plutselig mer på siden og utenfor når barnet begynner på skolen?».

For å jobbe med slike utfordringer tester de denne høsten ut at PP-rådgiver fra barnehagesiden blir med over i førstetrinn for å få til bedre overganger for barna.

3.3 Resultater av innsatsen

Kultur for inkludering i barnehagene

Vår informant forteller at arbeidet i barnehagene har kastet av seg. Barnehageteamet i PPT opplever at mange av barnehagene har fått til endring i både holdninger, kultur og praksis rundt hvordan de kan jobbe mer inkluderende.

I starten var det litt motstand blant en del ansatte i barnehagene. De skjønnte ikke helt hvorfor de skulle dele barna opp i mindre grupper, og at det virket masete. Nå ser mange barnehageansatte imidlertid at barna får delta og bidra mer gjennom smågrupper og alternative kommunikasjonsformer, og at det er til gode for barna at de voksne bremser tempo i gruppene og prøver å se barna og atferden deres. Vår informant opplever at flere barnehageansatte har fått et mer analytisk og nysgjerrig blikk på barnas atferd. Et eksempel er endret holdning fra «barnet er ikke interessert i å leke» til å prøve å forstå «hva er det som gjør at dette blir vanskelig for barnet?».

Barnehageteamet i PPT opplever at det har blitt en kultur og forståelse i mange av barnehagene som gjør at barna får det mye bedre i barnehagen.

Færre henvisninger og bedre sakkyndigvurderinger

Barnehageteamet i PPT opplever at det har blitt færre henvisninger fra barnehagene.

Før pilotprosjektet var PPT veldig strenge på at et barn måtte henvises før de gjorde noe som helst. Nå går PPT inn, veileder og observerer, uten at det er behov for henvisning så fremt foreldrene samtykker til det. Dette har de fortsatt å videreutvikle gjennom at Rælingen er en BTI-kommune, så de opplever at de har gode strukturer og systemer på plass for observasjon og veiledning, uten at barna behøver å henvises.

PPT barnehage forteller samtidig at det er endringer i hvem som blir henvist. Når det gjelder språk bruker barnehagene nå tegn-til-tale, bruk av symboler osv., slik at mange av barna med mindre språkvansker nå ikke trenger henvisning. Dermed er det stort sett barn med store språkvansker som henvises. PPT får heller ikke henvist barn med samspills- eller atferdsvansker lenger. Vår informant tror det henger sammen med at barnehagen møter disse barna på en annen måte enn før.

Det har også skjedd endringer i selve sakkyndigarbeidet. PPT i barnehage opplever at når de først skriver sakkyndigvurderinger går det mye raskere fordi de kjenner barnet og konteksten godt allerede. Vår informant forteller at både barnehagene og foreldrene er «kjempefornøyde med dette».

Vår informant forteller at de i starten av pilotarbeidet var litt engstelige for at det skulle bli mye mer arbeid når man jobbet med tidlig innsats og forebygging. Men opplevelsen er at dette ikke er tilfelle, bl.a. pga. at barnehagene klarer mer og mer selv.

3.4 Dagens utfordringer

Flere barn med behov for særskilt tilrettelegging og presset økonomi

Vår informant opplever at det er en økning i antall barn med behov for særskilt tilrettelegging i kommunen:

«Det er flere barn med vedtak, avvikende sosial utvikling, autisme, og store språkvansker.»

Hun påpeker at mange av de barna som tidligere ville ha fått spesialpedagogisk hjelp i barnehagene ikke får det nå, fordi de får god hjelp innenfor det ordinære barnehagetilbudet. Dette er nok nyttig når andelen barn med behov for omfattende tilrettelegging øker.

Vår informant uttrykker også bekymring for at den økonomiske situasjonen skal tvinge PPT tilbake til å være en ren sakkyndig instans. Hun opplever at de er altfor få ansatte, men at de stort sett klarer å dekke behovet inn mot barnehagene. Inntrykket vårt er at de jobber mer enn sine pålagte timer: «Det er lange dager, men så lenge alle ser at dette gir mening, så går det an».

Kapasiteten i skoleteamet til PPT er samtidig en utfordring, og derfor er det også nødvendig at barnehageteamet jobber med å få unna utredninger på skolesiden.

Dratt mellom tidlig innsats og enkeltsaker

Både kapasitetsutfordringer og holdninger setter det forebyggende arbeidet under press. PPT i barnehage opplever at de blir dratt mellom det kollektive arbeidet med tidlig innsats og forebygging ute i barnehagene og å jobbe med utredninger og enkeltsaker i skolen.

«Det er en sånn evig dra-kamp med hva skal PP-tjenesten være? ... om vi må sette av hver tredje uke til utredningsarbeid, så nå er jeg redd for at det kan føre til at barna ikke får den tidlige hjelpen som vi har sagt at de skal få, og at man kan få økt henvisninger igjen på barnehage.»

Kapittel 4: Vanylven

4.1 Pilotprosjektet: Familie – og læringscenter

I pilotperioden prøvde Vanylven ut en modell for en pedagogisk veiledningstjeneste, basert på et forslag fra Nordahl-utvalget omtalt i Stortingsmelding 6. I tillegg utviklet de strukturer for tverrfaglig samarbeid gjennom samorganisering av tjenester rettet mot barn og unge. Utprøvingen var kommune- og tjenesteovergripende ved at den ikke bare omfattet barnehager, skoler og PP-tjenesten, men også tjenester innen helse.

Hva var innsatsen?

Vanylven testet ut to innsatser i pilotperioden. For å legge til rette for mer tverrfaglig samarbeid og bedre koordinerte tjenester til barn og unge ble det opprettet en ny enhet; *Familie -og læringscenteret (FLS)*. FLS skulle lede og koordinere det tverrfaglige samarbeidet rettet mot barn og unge i kommunen, og sammen skulle en øke trykket på forebyggende innsats og inkludering. Sommeren 2022, da piloten ble avsluttet, var det pedagogisk veiledningstjeneste, helsestasjon, tilbud om familieterapi, skolehelsetjenesten, ungdomslos, miljøterapeut, ungdomsarbeider og barnevern som var organisert i senteret. Kommunepsykolog var også tilknyttet senteret.

Videre ble det opprettet en *pedagogisk veiledningstjeneste* i FLS, som, sammen med de øvrige funksjonene i FLS, skulle ta over de funksjonene den tidligere interkommunale PP-tjenesten hadde hatt. *Pedagogisk veiledningstjeneste* bestod av fire ressurspedagoger som ble rekruttert fra barnehagene og skolene. Ressurspedagogene (RP) hadde varierende utdanningsbakgrunn og kompetanse, enkelte hadde spesialpedagogikk. Ressurspedagogene skulle være bindeleddet mellom barnehagen/skolen og de andre tjenestene i FLS, slik at veien fra et behov i barnehage/skole og de andre tjenestene i FLS skulle være kort via RP.

Hva var målet for innsatsen?

Det overordnede målet for piloten var å jobbe mer forebyggende i barnehager og skoler, og styrke arbeidet med inkluderende praksis slik at det kom barn og elever til gode. De mer konkrete delmålene for piloten er at kommunen tilbyr godt koordinerte, tverrfaglige tjenester for inkluderende og tilpasset pedagogisk praksis i barnehage og skole, og å styrke samarbeidet mellom barnehage/skole og hjem, slik at barna opplever samstemte og trygge voksne.

Arbeidsmetoder

Familie- og læringscenteret hadde i starten et ukentlig halvdagsmøte med alle tjenestene. I oppstartsfasen ble dette brukt til å bli kjent med hverandres kompetanse og tilbud, til å få en felles forståelse for senteret og til å utvikle en felles kultur og arbeidsmåter. I tillegg jobbet de med å utvikle felles rutiner både for det tverrfaglige samarbeidet dem imellom, og for hvordan de kan dra i samme retning på satsingsområder som tidlig innsats, barnets beste og medvirkning.

Pedagogisk veiledningstjeneste og ressurspedagogene: Ressurspedagogene var i tett kontakt med rektorer og styrere ved sin enhet, og jobbet på flere måter. På den ene siden har det vært observasjon av enkeltbarn eller anonyme drøftinger med lærer av saker og tiltak som læreren allerede har gjort eller tenker å gjøre. I andre tilfeller har ressurspedagogen blitt involvert i de kartleggingene og

utredningene som skal gjøres i forkant av en formell henvendelse om sakkyndig vurdering. Ved noen enheter har ressurspedagogene også bidratt med å utvikle materiell, kurs eller undervisningsopplegg eller drevet kollegaveiledning.

Organisering

Pilotprosjektet er organisert under enhet for Kultur og oppvekst i kommunen. Pilotkoordinasjonen deles mellom leder for Familie- og læringscenteret og en rådgiver ved skolekontoret i kommunen. Styringsgruppen for piloten består av kommunalsjef oppvekst, leder av FLS, pedagogisk konsulent og en rektor.

4.2 Status 3 år etter endt pilotperiode

Begge innsatsene er avsluttet pga. økonomi

Som resultat av at kommunen er i en krevende økonomisk situasjon er både Familie- og læringscenteret og den pedagogiske veiledningstjenesten med ressurspedagoger lagt ned. Vanylven er en liten kommune, og er inne i en større omorganiseringsfase der de må kutte 27 årsverk. Konklusjonen etter flere år med utprøving var at både Familie – og læringscenteret og den pedagogiske veiledningstjenesten ble for dyre, og ikke var bærekraftige innenfor dagens kommuneøkonomi.

På oppdrag fra kommunen gjennomførte Telemarkforskning en ressurskartlegging våren 2025.⁷ Kartleggingen viser at samtidig som innbyggertallet er redusert med 7 prosent de siste ti årene har antall årsverk sysselsatt i kommuneorganisasjonen økt med 18 prosent. Pga. den demografiske utviklingen anbefaler de å dreie mer av kommunens ressursbruk fra oppvekstområdet til helse- og omsorgsfeltet.

Foreløpig uavklart hvordan PPT skal organiseres fremover

Som resultat av den økonomiske situasjonen arbeider kommunen med å finne ut hvordan de best kan organisere PPT fremover. Et sentralt spørsmål er om de kan ha sin egen PP-tjeneste, eller om de må inngå et interkommunalt samarbeid om PPT med en eller flere nabokommuner. På den ene siden ønsker de å ha sin egen PP-tjeneste, men de ser at det blir sårbart, når det blir så få ansatte. De har nå 2,1 fulltidsstillinger avsatt til PPT, og tror det kommer til å være tilfelle fremover også. På den andre siden opplever de at det kan være utfordringer med å få på plass et godt interkommunalt samarbeid på grunn av deres geografiske plassering, langt fra relevante samarbeidspartnere.

4.3 Resultater av innsatsen

Selv om de to innsatsene er avsluttet forteller prosjektgruppen at utprøvingen var svært nyttig og at de har med seg erfaringene fra dette i sitt videre arbeid med tverrfaglig samarbeid og inkludering og tidlig innsats.

⁷ <https://www.vanylven.kommune.no/f/p38/i20d2e574-b2af-4cf7-937b-115b7add94e0/250120-rapport-ressurskartlegging-vanylven.pdf>

Lyktes med bedre tverrfaglig samarbeid

Prosjektgruppen forteller at de opplevde at det tverrfaglige samarbeidet FLS la til rette for har vært nyttig. De ulike tjenestene har bedre kjennskap til hverandre, og de opplever at tjenestene er blitt mer fleksible og tar et større ansvar for å løse utfordringer i fellesskap: «I stedet for å tenke 'dette er ikke mitt ansvarsområde', så tenker vi at 'dette skal vi løse i lag'». De har et enda tydeligere fokus på barnets beste, og opplever at de forstår hverandre bedre på tvers av faglige skiller.

Ressurspedagogene godt mottatt

Prosjektgruppen forteller at tiltaket med ressurspedagoger ble oppfattet som velfungerende ute på skolene og i barnehagene. Ansatte i skolene og barnehagene opplevde at tiltaket førte til at PPT kom tettere på. For barna og elevene var det positivt at det var en voksen som hadde base på skolen, og som de gjerne kjente fra før, sammenlignet med når det kommer en «fremmed» på besøk: «Eleven kjenner deg ikke, man må bruke tid på relasjoner og det blir kanskje dårligere kvalitet på kartleggingene eller resultatet».

Samtidig forteller informantene at både når det gjaldt ressurspedagogene og FLS ble mye av arbeidet mer individorientert enn det som opprinnelig var målet. De ser dette i sammenheng med at pandemien pågikk samtidig som pilotarbeidet, og at det derfor ble mer krevende å få til arbeid med større grupper og klasser.

Krevende å få til både det lovpålagte og det forebyggende arbeidet

Selv om kommunen har mange positive erfaringer fra pilotarbeidet opplevde de at det var krevende å både skulle drive arbeid med forebygging og tidlig innsats, parallelt med at det var behov for å ivareta det lovpålagte arbeidet. Med en liten stab på PPT ble det vanskelig å både skulle skrive sakkyndigvurderinger samtidig som de skulle rigge for et nytt tverrfaglig samarbeid med fokus på tidlig innsats.

4.4 Dagens utfordringer

Kommuneøkonomien er en helt tydelig utfordring i Vanylven. Å rigge til en bærekraftig PP-tjeneste som både kan ivareta de lovpålagte oppgavene og samtidig jobbe med forebygging og tidlig innsats er ingen enkel oppgave.

Kommunen opplever også at det er en dreining mot et mer individfokus fra mange foreldre, noe som gjør det krevende å få jobbet så forebyggende som de skulle ønske.

Kapittel 5: Steinkjer

5.1 Pilotprosjektet: PP-rådgiver tett på

Hva var innsatsen?

Steinkjer kommune prøvde i pilotperioden ut en modell for å bringe spesialpedagogisk kompetanse nærmere barna ved at en PP-rådgiver var fysisk til stede ved én skole og én barnehage én dag i uken for å jobbe mer forebyggende. Piloten var dermed svært avgrenset i omfang og omfatter én PP-rådgiver, én barnehage og én skole med tilhørende SFO. Hovedmålgruppen for innsatsen var barn i alderen 5-7 år, det vil si de barna som går det siste året i barnehagen og det første året på skolen.

Hva var målet for innsatsen?

Prosjektet hadde flere målsettinger. Hovedmålsettingen var å fange opp sårbare barn tidligere gjennom å få til praksisendring hos de ansatte og endringer i holdninger og kultur. Økt samarbeid og informasjonsdeling mellom barnehagen og skolen om barna som skulle starte på skolen, var også en målsetning. PP-tjenesten hadde en forventning om å øke sin kompetanse og endre praksis i forebyggende arbeid, og ta dette med seg i sitt øvrige arbeid.

Et delmål i prosjektet var å øke barns medvirkning, blant annet ved å styrke barns stemme i det forebyggende arbeidet. Det var også et delmål å koble foreldrene raskere på ved å ta de «vanskelige» samtalene så snart en bekymring oppstod.

Arbeidsmetoder

PP-veilederen var ute i barnehage, skole og SFO for å gi veiledning og fremme kompetanseheving blant ansatte i barnehage -og skolehverdagen. I tillegg ble det satt av tid til felles kompetanseheving, veiledning og samskapingsøkter for hele personalet på planleggingsdager osv. Veiledningen og kompetansehevingen la særlig vekt på økt oppmerksomhet rundt barna for å identifisere sårbarhetsfaktorer, felles observasjon av barn og øving på samtaler med barn.

Steinkjer har tatt utgangspunkt i flere tilnærminger i sitt arbeid. De har for det første benyttet en arbeidsmodell med seks steg som danner grunnlag for å identifisere og følge opp barn som strever med f.eks. læring eller sosial fungering.⁸ Modellen har blitt anvendt i barnehagen og i skolen av personalet sammen med PP-rådgiveren.

Arbeidet har lagt vekt på øving på praktiske ferdigheter, blant annet gjennom bruk av rollespill. Personalet har også diskutert caser og laget praksisfortellinger, som del av arbeidet med å øve opp sensitiviteten og fange opp tegn fra barna. Bruk av observasjon og dialogiske barnesamtaler har også vært verktøy for å undersøke hvordan man kan få til mer barnemedvirkning.

Organisering: PP-rådgiver fra den kommunale PP-tjenesten har vært koordinator for pilotprosjektet og har sammen med enhetsleder for PP-tjenesten, rektor ved skolen og styrer i barnehagen ledet

⁸ Modellen er utviklet av pilotkoordinator med utgangspunkt i flere kilder, blant annet nasjonale faglige retningslinjer for tidlig oppdagelse av utsatte barn og unge (Helsedirektoratet, 2019)
<http://helsebiblioteket.no/innhold/nasjonalt-faglig-retningslinje/tidlig-oppdagelse-av-utsatte-barn-og-unge>

arbeidet gjennom ressursgruppen for pilotprosjektet. PP-tjenesten for øvrig har ikke vært involvert i prosjektet.

5.2 Status 3 år etter endt pilotperiode

I tillegg til å være en pilotkommune i Utdanningsdirektoratet sitt prosjekt *Piloter for inkluderende praksis, del 1*, var Steinkjer også en pilotkommune i Udir sitt prosjekt *Piloter for inkluderende praksis, del 2*.

Dels endret, dels videreutviklet som del av piloter del 2

Mens piloter del 1 kan regnes som et grasrotprosjekt, der ulike kommuner kom opp med ulike ideer for å teste mer inkluderende praksiser, er piloter del 2 en mer systematisk utprøving av inkluderende praksiser på tvers av ulike kontekster.⁹ Inntrykket vårt er at selv om piloter del 2 i Steinkjer er en selvstendig utprøving er det mange fellestrekk med pilotprosjektet fra del 1, og noen av hovedelementene derfra er videreført i del 2. PP-rådgiveren som drev utprøvingen i del 1, dvs. som både var pilotkoordinator og som var ute på skolen og i barnehagen, har imidlertid gått over i en stilling utenfor kommunen.

Mens pilotprosjektet i del 1 i Steinkjer var svært avgrenset; én PP-rådgiver var ute i én skole og én barnehage, omfatter del 2 flere PP-rådgivere og flere enheter. Fire PP-rådgivere er ute i hver sin enhet; to barnehager og to skoler. Hovedmålsetningen med inneværende utprøving er å undersøke om større nærvær av PP-rådgivere på enhetene fører til mer inkludering av barn med behov for tilrettelegging. Vår informant forteller at arbeidet er litt ulikt innrettet på hver enkelt enhet, og er utviklet i samspill med enhetsleder og hva de ser behov for i sin skole/barnehage.

Gjennom Kompetanseløftet og Statped har alle PP-rådgivere i Trøndelag fått kursing i et refleksjonsverktøy for analyse av inkluderende praksis.¹⁰ Verktøyet gir blant annet muligheter for analyse av personalets holdninger til inkludering og identifisering av sårbarhetsfaktorer. Dette er temaer som også var sentrale i Steinkjers pilotarbeid i del 1.

Pilotprosjektet i del 1 hadde et særlig fokus på overgangen mellom barnehage og skole, og hadde derfor en avgrensning av hovedmålgruppen for utprøvingen til barn i alderen 5-7 år. Del 2 har ikke et slikt særfokus på denne overgangen eller målgruppen.

Målet er at PP-rådgiverne som er med i prosjektet skal være ute på sine respektive enheter 20 prosent av tiden, dvs. en dag i uken. PP-tjenesten har imidlertid gjennomgått nedbemanning de siste årene, og strever derfor med å få til 20 prosent tilstedeværelse på de fire ved sykdom og utskiftninger.

⁹ <https://samforsk.no/publikasjoner/tett-pa-nye-arbeidsmater-og-samspill-mellom-skole-barnehage-og-ppt>

¹⁰ <https://www.statped.no/refleksjonsverktoy-for-inkluderende-praksis/>

5.3 Resultater av innsatsen

Vår informant forteller at de har sett gode resultater av både piloten i del 1 og del 2.

Best resultater for skolen som har vært med lengst

Vår informant forteller at én av skolene som er med i del 2 også var med i del 1, og særlig på denne skolen ser de positive resultater av å ha hatt PP-rådgiver tettere på over lengre tid. Steinkjer har fått tilsendt en rapport som viser resultater over tid for skolene som er med i piloter del 2, og ser at andelen elever med tilrettelagt opplæring har gått betydelig ned, og holdt seg på et lavere nivå enn før¹¹. De ser ikke tilsvarende endring på de andre enhetene, som kun har vært med i del 2.

Tettere relasjon mellom barnehage og PPT

Ifølge vår informant melder barnehagene som har vært med i piloter del 1 og/eller 2 at de har fått en bedre relasjon til PPT. Tidligere opplevde barnehagene PP-tjenesten som mer fjern, men opplever nå at det er enklere å ta kontakt. Det opplever både barnehagesiden og PP-tjenesten som en styrke og verdi. PP-tjenesten opplever at de lettere får innsyn og innsikt i barnehagens arbeid og problemstillinger.

Forankring hos rektor/styrer sentralt

PPT opplever at det har stor betydning hvilket eierskap enhetsleder har til pilotprosjektet for hva den enkelte enhet får ut av å ha en PP-rådgiver tett på. Hva den enkelte rektor og styrer er opptatt av og ønsker å få ut av samarbeidet med PP-tjenesten er styrende for hvordan samarbeidet mellom PP-rådgiveren og enheten blir. Dersom en enhetsleder bytter jobb endrer det hvordan samarbeidet blir.

5.4 Dagens utfordringer

Økonomi og kapasitet

Vår informant forteller at økonomi og kapasitet er en fundamental utfordring både i PP-tjenesten og på skolene, som gjør det krevende å jobbe med forebygging og tidlig innsats.

Hen opplever at tilnærmingen som ble prøvd ut i piloten, med 20 prosent tilstedeværelse på hver enkelt enhet, ikke er en bærekraftig modell med 58 skoler og barnehager fordelt på 11 PP-rådgivere. I stedet må de finne andre måter å jobbe «tett på» og forebyggende. Vår informant forteller at det er noe uklart hvordan PPT vil organiseres fremover, men at de i en tre måneders periode vil prioritere sakkyndig arbeid for å få unna noe av ventelistene. De ønsker likevel å ha jevnlig møter med skoleledelse for å kunne drøfte bekymringer på lavt nivå og bidra med tiltak som kan bedre situasjonen.

Vår informant opplever at den økonomiske situasjonen gjør det krevende å jobbe mer inkluderende fordi det krever en stor innsats fra mange. Det kreves et stort arbeid ute på alle enhetene, å utvikle en felles forståelse for inkludering, og hva som skal være nedslagsfeltet for spesialpedagogiske tiltak.

¹¹Skolene er for små til at dette er offentlig tilgjengelige data i GSI.

Avgrensning av PPT sin rolle

PP-tjenesten har også jobbet med forståelsen av PPT sin rolle når PPT skal jobbe tett på, både internt i tjenesten og eksternt på skolene og i barnehagene. Problemstillinger de har jobbet med er blant annet: Hvilke forventninger ligger i å skulle støtte og veilede skolene i å utrede behov for tilrettelegging av opplæringen, og i å sette inn tiltak så tidlig som mulig når det trengs; hvem gjør hva nå; og hva kan vi forvente av hverandre?

Skolene og barnehagene skal prøve ut egne tiltak før de kobler på PPT, men sistnevnte opplever at det ikke alltid skjer. PPT opplever samtidig at dette henger tett sammen med kapasitet på skoler og i barnehager. De forteller at lærerne lytter til hva de sier om veiledning og tilrettelegging, men at det kan være vanskelig å realisere når handlingsrommet oppleves så smalt.

Flere barn med behov for ekstra tilrettelegging

Andre utfordringer er at det er økende andel barn som trenger ekstra tilrettelegging. «Det gjelder ikke bare i vårt land, og har kanskje noe med samfunnet vi lever i å gjøre». Det er mye mer autismespekterforstyrrelser. «Vi jobber med andre typer barn og mer komplekse problemstillinger».

Kapittel 6: Dovre/Sel

6.1 Pilotprosjektet: Tidlig innsats og PPT tett på

I samarbeid med den interkommunale PP-tjenesten i Nord-Gudbrandsdalen prøvde Dovre kommune ut tilnærminger i pilotperioden.

Hva var innsatsen?

Det ene tiltaket var å prøve ut økt tilstedeværelse av PP-tjenesten i barnehagene og skolene ved at ansatte i PPT jevnlig tilbringer hele dager ved enhetene i Dovre. På disse dagene ble mye av tiden brukt på veiledning av ansatte og ledere. Barnehagene har også brukt PP-veilederne til intern kompetanseheving i observasjon og flere andre faglige temaer.

Det andre hovedtiltaket var et utviklingsarbeid blant ansatte i barnehagene og skolene for å komme tidligere inn i saker der barn og elever har behov for hjelp, og for å utvikle mer inkluderende praksiser generelt. Dette ble ledet av barnehagestyrer og rektor, men PP-veiledere har deltatt ved anledning, blant annet med opplæring i konkrete teknikker og verktøy.

Utprøvingen omfattet alle skoler og barnehager i kommunen, samt et utvalg PP-veiledere i den interkommunale PP-tjenesten. Dovre er en liten distriktskommune med to barnehager, én barneskole og én ungdomsskole, slik at utprøvingen likevel omfattet forholdsvis begrenset antall enheter.

Hva var målsetningen for innsatsen?

Det overordnede målet var at alle barn og unge i barnehagene, skolene og SFO i Dovre skulle oppleve at de er inkludert og har en naturlig plass i fellesskapet. De skulle føle seg trygge og betydningsfulle, og få medvirke i utformingen av sin egen hverdag. De mer konkrete målene var å komme tidligere inn når barn og elever har behov for støtte og tilrettelegging og å forebygge at vansker hos barn og unge utvikler seg.

Det var et mål for pilotarbeidet å utvikle kriterier for det inkluderende arbeidet i alle tjenester i kommunen, og at disse både skulle være forskningsbaserte og tilpasset egne stillinger og tjenester. Det var også et mål å styrke de voksnes rolle, i første rekke de voksne i barnehager og skoler. Nøkkelord er trygge, sensitive og autoritative voksne, som deler en felles forståelse av hvordan de skal jobbe med barna.

Arbeidsmetoder

Gjennom pilotarbeidet utviklet PP-tjenesten en modell for et godt oppvekst- og læringsmiljø. Modellen er basert på forskningsbasert kunnskap samt erfaringene i barnehagene og skolene. Modellen er todelt. Den første delen av modellen skal illustrere hvordan barnehage/skole og PP-tjenesten kan samarbeide, og hva som kan være god oppgave- og arbeidsdeling mellom dem. Den andre viser hva som er forventet av barnehager, skoler og SFO når det gjelder hvordan de skal jobbe inkluderende med barna. Modellen er utgangspunkt for arbeidet i barnehager, skoler og PP-tjenesten, og skal bidra til å skape kontinuitet i hvordan det jobbes med barna over tid.

Å styrke voksenrollen var overskriften for utviklingsarbeidet i barnehager og skoler. I barnehagene jobbet de med flere aspekter av dette. Blant annet med å utvikle økt bevissthet om hvordan de som

voksne skal møte barna, slik at tilnærmingen følger samme prinsipper, og hvert barn blir sett og møtt utfra egne behov. Ved skolene er det også voksenrollen, relasjonskompetanser og tilknytningspsykologi som har vært vektlagt, blant annet ved at de ansatte har deltatt på Circle of Security kurs rettet mot skolesektoren. Ellers har inkluderingsarbeidet vært knyttet til Fagfornyelsen, både fordi inkluderingsperspektivet er tydelig der, og fordi skolene har ønsket og måttet prioritere arbeidet med læreplanverket.

Organisering: Leder for PPT i Sel kommune koordinerte arbeidet (vertskommune for PPT). Alle de ansatte i Dovre-teamet i PP-tjenesten var involvert i det forebyggende arbeidet ute i barnehager og på skoler, etter hvert også de ansatte i resten av PP-tjenesten i Nord-Gudbrandsdalen. Piloten hadde en styringsgruppe som besto av kommunalsjefene for oppvekst i Sel og Dovre.

6.2 Status 3 år etter endt pilotperiode

Tiltakene spredd til de andre kommunene i Nord-Gudbrandsdalen

Etter pilotperioden ble avsluttet ble de to tiltakene som ble testet ut i Dovre spredd til de andre 5 kommunene som inngår i det interkommunale samarbeidet om PPT i Nord-Gudbrandsdalen.

PP-rådgivere tettere på

Modellen med å ha PP-rådgivere fast ute på skolene og i barnehagene er nå hovedmodell for PPT i de seks kommunene. Nå har alle de 12 skolene og 19 barnehagene i regionen en fast kontaktperson i PPT, og de ansatte i PPT tilbringer mesteparten av sin tid ute på enhetene. Én dag i uken er alle PP-rådgivere på kontoret for å ta seg av nødvendig internt arbeid med sakkyndigvurderinger o.l. Resten av tiden bruker de stort sett ute på enhetene. Med lange reiseavstander og et begrenset antall PP-rådgivere lot det seg ikke gjøre å ha en fast dag i uken på hver enhet, så PP-rådgiverne er ikke ute på enhetene så hyppig som i piloten. Noe de har jobbet mye med er hvordan enhetene kan jobbe før de kontakter PPT (som er steg 1 og 2 i deres modell). De har kunnet ringe sin faste kontaktperson og diskutere saker, og har da ofte fått beskjed om å først kontakte foreldrene. De ulike PP-rådgiverne har forskjellig kompetanse, så selv om enhetene har en fast kontaktperson er PP-tjenesten opptatt av å sørge for å bruke rett kompetanse inn i enhetene. Derfor kan det gjerne være en annen PP-rådgiver enn kontaktpersonen som kommer inn for å støtte enheten i ulike saker.

Utviklingsarbeid og modell for samarbeid og inkluderende praksis

Som del av pilotprosjektet ble det utviklet en modell for et godt oppvekst – og læringsmiljø i Dovre (se Nordhagen m.fl. 2022, s. 40). Denne modellen anvendes nå i hele regionen, og har også blitt videreutviklet. Modellen oppsummerer hvordan regionen skal jobbe med forebygging og inkludering. Det handler om hvordan barnehager, skoler og SFO kan jobbe; om når PPT og andre instanser bør kobles på; hvilke verktøy man kan bruke i arbeidet (som pedagogisk analyse); hva som kjennetegner et emosjonelt støttende oppvekst- og læringsmiljø og hvilke ferdigheter det krever av de voksne, samt hvordan inkludering ser ut i praksis.

Våre informanter forteller at de har hatt mye utviklingsarbeid i de seks kommunene etter pilotperioden var over, og videreutviklet arbeidet med denne modellen. Pedagogisk analyse er et av verktøyene de har jobbet grundig med i alle seks kommunene. Siden 2022 har de hatt kompetanseløftet med PPT, både i barnehage og skole, og arbeidet har vært i tråd med og forsterket arbeidet som ble gjort i piloten.

tverrfaglig samhandling og at hver støttetjenestes kompetanse brukes der behovet er størst. Vår informant forteller at strategien vokste ut av utviklingsarbeidet som startet opp i piloten.

6.3 Resultater av innsatsen

Våre informanter forteller oss at de ser positive resultater av innsatsen, særlig i Dovre, hvor arbeidet har pågått over lengre tid enn i de andre kommunene i regionen.

Positiv utvikling i Dovre

I Dovre er tilbakemeldingene fra **skolene at de opplever å samarbeide veldig godt med PPT**. Det er få **vedtak i kommunen, og lite spesialundervisning**. Våre informanter peker på at de har en ressurstilodelingsmodell i kommunen, Dovremodellen, som legger godt til rette for å jobbe inkludering i klasserommet. De har mange pedagoger i klasserommet, med to pedagoger i alle basisfag fra 2. til 10.trinn.

Våre informanter forteller at de hadde veldig **gode resultater på elevundersøkelsen**, særlig på elevenes opplevelse av støtte og oppfølging fra lærer, noe de ser i sammenheng med pilotinnsatsen. De har også sett positiv fremgang på Ungdataundersøkelsen. De hadde forbedrete resultater på 30 av 40 indikatorer sammenlignet med tre år tidligere. Også dette ser de i sammenheng med arbeidet med tidlig innsats og forebygging de satte i gang med piloten.

Endringer i PPT

Tidligere var den interkommunale PP-tjenesten delt inn i et ungdomsteam og et barneteam. Pga. personalmangel ble teamene slått sammen, men de opplever at det gir fordeler med tanke på felles kompetanseheving og tilnærming at de er ett team.

6.4 Dagens utfordringer

Våre informanter forteller at de opplever at de har kommet langt i arbeidet med forebygging og tidlig innsats i regionen, men at de opplever at det fremdeles gjenstår mye arbeid før de er der de ønsker å være. Målet er at alle tjenestene rundt barn og unge skal ha en felles forståelse av inkludering og tidlig innsats, og når de ulike tjenestene skal kobles på. **Det tar tid å få med alle tjenestene**, og å få til et godt samspill mellom dem, og de er ikke der enda.

En annen utfordring de jobber med å få til er **hvordan man kan sørge for god dokumentasjon når man jobber forebyggende og med tidlig innsats**. I pilotperioden lagde de et system som ga skoler og barnehager plikt til å dokumentere i sine systemer først. Det er fortsatt slik, men PPT så at enhetene ikke alltid dokumenterer slik de bør. PPT dokumenterer i eget system, både system- og individsaker.

Våre informanter opplever også at de fremdeles har **en del potensiale når det gjelder å jobbe forebyggende og systemisk**, og at det på enkelte enheter fremdeles er hovedfokus på enkeltsaker.

Kapittel 7: Noen avsluttende observasjoner

I denne siste delen oppsummerer vi noen observasjoner på tvers av de fem kommunene.

7.1 Status 3 år etter

Intervjuene i de fem pilotkommunene viser at utviklingen har vært litt ulik etter at pilotperioden ble avsluttet. Med unntak av i Vanylven er tiltakene som ble prøvd ut i pilotene videreført og videreutviklet i større eller mindre grad i alle kommunene.

Vanylven hadde det mest radikale pilotprosjektet, med opprettelse av et familie- og læringscenter som skulle legge til rette for mer tverrfaglig og forebyggende arbeid, og en pedagogisk veiledningstjeneste med ressurspedagoger plassert ut på skolene og i barnehagene. I en liten kommune, med presset økonomi og krav til nedbemanning var ikke innretningen bærekraftig, og senteret ble lagt ned høsten 2024.

Både Rælingen og Dovre hadde avgrensede utprøvinger i pilotperioden, og har siden spredd tiltakene og arbeidsmåtene de testet ut i prosjektet, slik at praksisene har fått et bredere nedslagsfelt. I Rælingen ble pilotarbeidet testet ut i de tre ressursbarnehagene, og har siden blitt spredd til de resterende barnehagene i kommunen (det er totalt 16 barnehager i kommunen). Det jobbes også med å spre praksis til skolene i kommunen.

Praksisene som ble testet ut i alle skolene og barnehagene i Dovre i pilotperioden har siden blitt spredd til alle enhetene i de fem andre kommunene som inngår i det interkommunale samarbeidet om PPT i Nord-Gudbrandsdalen.

Lavterskelteamene var allerede før pilotperioden etablert på alle grunnskolene på Lillehammer, og har ikke blitt spredd til andre enheter. Men inntrykket er at kommunen har jobbet med å videreutvikle praksis i lavterskelteamene, og at de også har utviklet et mer helhetlig system for tidlig innsats, med tverrfaglige møtestrukturer på høyere nivå i kommunen for saker som vanskelig lar seg løse i lavterskelteamene.

Steinkjer inngikk idel 2 av Pilotprosjektet, som er en selvstendig utprøving. Vi ser imidlertid mange likhetstrekk mellom de to prosjektene, ettersom arbeidet i begge pilotene har dreid seg om å ha en PP-rådgiver tett på utvalgte enheter for å styrke arbeidet med inkludering.

7.2 Gode resultater av innsatsene

Alle de fem kommunene forteller om positive resultater av tiltakene. Det at de fleste har videreført og videreutviklet innsatsen etter pilotperioden er også en indikasjon på at de opplever at det er verdt å fortsette det inkluderende arbeidet de prøvde ut.

Flere forteller om bedre samarbeid mellom PPT og barnehagene og skolene i kommunen. Enkelte steder har enhetene fått styrket kompetansen til å jobbe mer inkluderende, og tatt seg av tidlig innsats selv, før de kontakter PPT.

Kommunene som har inkludert flere tjenester enn PPT, barnehager og skoler i innsatsen rapporterer om bedre tverrfaglig samarbeid, både gjennom at de har fått bedre forståelse for hverandres mandat og bedre arbeidsdeling. Noen uttrykker samtidig at de har fått en klarere forståelse av hva de legger i begreper og målsettinger knyttet til tidlig innsats og inkluderende praksis, samt utforsket egne holdninger i relasjon til dette.

Noen av informantene forteller at kommunen har en positiv utvikling både på Elevundersøkelsen og Ungdata.

Det er også flere av kommunene som forteller at flere saker løses på et tidligere og lavere nivå, enten ved at PPT kommer tidlig inn eller at enhetene selv har fått de nødvendige verktøyene for å kunne tilrettelegge raskere. Noen steder ser de nedgang i antall henvisninger og sakkyndigvurderinger, men ikke alle steder.

7.3 Men økonomi er en utfordring

Økonomi er en utfordring som går igjen i alle kommunene. Størst konsekvenser har endringer i kommuneøkonomien fått i Vanylven, som måtte legge ned tiltakene etter pilotperioden. Dette til tross for gode resultater, både i form av bedre tverrfaglig samarbeid om barna og tettere oppfølging av barn og elever på skolene og i barnehagene av ressurspedagogene.

Men også i de andre kommunene forteller informantene at tjenestene er under press. De økonomiske rammebetingelsene legger begrensninger på det inkluderende arbeidet på flere måter. Flere av kommunene har begrenset kapasitet innad i PPT, og opplever at de ikke har ressurser til å kunne være tett på alle barnehagene og skolene i kommunene. Det er også flere kommuner som opplever at skolene er veldig presset på kapasitet, og at da blir det for mye for lærerne å også skulle ta et større ansvar for arbeidet med tidlig innsats. En av våre informanter formulerte det slik:

«Det er kuttet til beinet økonomisk, og det preger på et vis hele organisasjonen inkludert skoler og barnehager.»

Tanken bak mer inkluderende praksis og tidlig innsats er at ved å komme inn tidligere og løse utfordringer på et lavere nivå vil det bli færre henvisninger og sakkyndigvurderinger senere. Slik kan man tenke seg at man kan flytte mye av ressursene til en tidligere fase, og det vil bli færre som trenger oppfølging senere.

Selv om våre informanter opplever at de har lyktes med å komme inn tidligere, og mange utfordringer løses på et lavere nivå, erfarer flere av våre informanter imidlertid at det fremdeles er mange henvisninger og sakkyndigvurderinger. Flere opplever at arbeid de gjør ikke nødvendigvis reflekteres i statistikkene. Dette henger sammen med noe informantene i alle kommunene har trukket frem: Det blir flere og flere barn med store og komplekse utfordringer som trenger særskilt tilrettelegging og oppfølging.

Det betyr at PPT hele tiden står i en spenning mellom å skulle komme inn tidlig, jobbe forebyggende og tett på vs. det lovpålagte sakkyndigarbeidet. Flere gir uttrykk for at de skulle ønske de kunne jobbe mer systemisk og forebyggende, men at enkeltsaker tar opp svært mye tid.

En av våre informanter formulerte det slik:

«Vi må rett og slett prioritere å få ned ventelistene. Vi har altfor mange barn på vent. Vi bryter forvaltningsloven hele tiden, og det kan ikke fortsette med. Vi må på et vis ta et jafs av den, sånn at vi i hvert fall starter på et nullpunkt.»

7.4 Fremdeles behov for arbeid med felles retning og praksis

På tvers av kommunene ser vi at det fremdeles er behov for å arbeide videre med å få til holdningsendringer, felles retning og praksis i det inkluderende arbeidet. Inntrykket vårt er at det i flere av kommunene er PP-tjenester som opererer etter dels parallelle tilnærminger innad i tjenesten. Deler av tjenesten jobber hovedsakelig med fokus på individsaker og sakkyndigvurderinger, mens andre opererer mer i tråd med intensjonene i Stortingsmelding 6. Skal man få med hele PP-tjenesten på en slik dreining er det behov for sterk lederforankring.

Inntrykket vårt er også at det ser ut til å gå litt lettere å få med både barnehager og barnehageteam i PPT på en slik dreining enn på skolesiden. Det henger nok sammen med flere forhold. Barnehagene og skolene har ulike rammer for å jobbe med denne typen praksis. Rammeplan for barnehagen er mindre detaljstyrt enn læreplanverk, og fokuserer mer på fleksibel, helhetlig og prosessorientert utvikling enn formalisert læringstrykk. Skolene møter derfor et annet krav til dokumentasjon av læringsutbytte og progresjon i henhold til fagspesifikke kompetansemål, noe som gjerne gjenspeiles i forskjellene mellom barnehagelærerutdanningen og lærerutdanningen. Pedagog- og lærernorm i barnehager og skoler varierer også med barnas og elevenes alder, eldre elever i grunnskolen følges altså opp av færre lærere. Dette kan være noen av grunnene til at det fremstår som om arbeidet i flere tilfeller har kommet lengre på barnehagefeltet.

Litteratur

Innlandet revisjon IKS. (2023). Psykisk helse og rusforebyggende arbeid rettet mot ungdom. Forvaltningsrevisjonsrapport 14-2023. Utarbeidet for kontrollutvalget i Lillehammer kommune.

Kunnskapsdepartementet. (2019). *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO* (Meld. St. nr. 6 (2019-2020)). Hentet fra [Meld. St. 6 \(2019–2020\) - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

Kunnskapsdepartementet. (2024). Tildelingsbrev til Utdanningsdirektoratet for 2025. <https://www.regjeringen.no/contentassets/35e08b38d60a46b9b1ef32ee999b853b/tildelingsbrev-utdanningsdirektoratet-2025.pdf>

Nordhagen, I., Skutlaberg, L.S., Reinertsen, A. B, og M. Herrebrøden. (2022). Hvordan jobbe mer inkluderende i barnehager, skoler og SFO? Sluttrapport - Følgforskning av piloter for inkluderende praksis. Ideas2evidence-rapport 15:2022.

IDEAS2EVIDENCE
Bygger kunnskap